

УДК 336.225.611

І.І. БОЧКОВА, Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: теоретичні та практичні аспекти, державна реєстрація, суб'єкти підприємницької діяльності

В умовах формування в Україні ринкової системи господарювання, особлива увага на законодавчому рівні повинна приділятися здійсненню заходів щодо створення умов, які сприяли би підвищенню підприємницької активності в усіх сферах економіки. Ці заходи повинні включати в себе: зниження рівня надмірного втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання, яке негативно впливає на підприємницьку діяльність, спрощення дозвільних процедур для здійснення господарської діяльності, створення податкових пільг для суб'єктів підприємницької діяльності, що тільки починають свою діяльність та інші заходи. На даний час одним із пріоритетних напрямків сучасної державної політики України по реформуванню економіки є спрощення процедури здійснення державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, що безумовно сприятиме розвитку підприємництва в державі та підвищить інвестиційну привабливість України. Враховуючи викладене, дослідження особливостей державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності є актуальним.

Відзначимо, що значний внесок в розробку правових основ державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності зробили такі вчені, як: О.М. Вінник, М.П. Гурковський, Ж.А. Іонова, О.О. Квасніцька, В.І. Крусса, О.М. Олейник, Н.О. Саніахметова, І.В. Спасібо-Фатєєва, Ю.К. Толстий, Г.Ф. Шер-

шеневич, Р.Б. Шишка, В.С. Щербина та інші. Проте, не дивлячись на інтенсивність та широкий спектр досліджень, багато теоретичних та практичних питань у цій сфері залишаються ще дискусійними, а отже потребують подальшої розробки. Тому метою цієї статті є визначення теоретичних та практичних особливостей державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, чому сприятиме характеристика та детальний аналіз правових актів з досліджуваних питань.

Стаття 42 Конституції України закріпила право кожного на заняття підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законом. Відповідно до Господарського кодексу України, «Господарський кодекс України має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємства і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами» [1].

На даний час законодавством України передбачена єдина система державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності – всі суб'єкти підлягають державній реєстрації у відповідних органах в однаковому порядку. При цьому загальний порядок проведення державної реєстрації визначений Господарським кодексом України та Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15.05.2003 р. № 755-IV. Особливості державної реєстрації окремих суб'єктів підприємництва (наприклад, банківських установ, громадських організацій) можуть бути встановлені іншими законами. Це обумовлено тим, що їх специфіка реєстрації та діяльності потребує спеціального порядку та відповідно визначається спеціальними нормативно-правовими актами. Однак, набувають статусу юридичної особи такі суб'єкти лише з моменту їх державної реєстрації у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Незважаючи на існування законодавчої бази державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, в її теоретичному та практичному аспектах існують певні недоліки, до яких можна віднести як відсутність однозначності термінології принципів, етапів, цільового призначення державної реєстрації, так й існування деяких нормативних колізій самої процедури державної реєстрації, що викликає проблеми правозастосування, а інколи призводить і до судових спорів.

Відповідно до ст.4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», під державною реєстрацією юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців визначено засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, передбачених Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру [2]. В наукових джерелах під державною реєстрацією суб'єктів підприємницької діяльності розуміється юридично регламентований порядок визнання (підтвердження) факту створення підприємця у будь-якій організаційно-правовій формі з метою обліку і контролю за законністю виникнення, реорганізації і ліквідації [3, с.24]. С.В. Лихачов визначає процедуру реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності як передбачений законом порядок дій, що вчиняються органом державної реєстрації з метою фіксації юридичних фактів, що відображають виникнення, зміну або припинення статусу суб'єкта підприємницької діяльності [4, с.49]. На думку Н.О. Саніахметової, державна реєстрація – це обов'язкова умова здійснення всіх видів підприємницької діяльності кожним суб'єктом підприємництва, що означає необхідність проходження ним певної процедури, яке підтверджується свідоцтвом про реєстрацію [5, с.132].

Отже, з наведених законодавчого та наукових визначень державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності можна визначити її головні ознаки, до яких можна

віднести: 1) це певна процедура; 2) регламентується законом; 3) здійснюється уповноваженим органом; 4) має правостворююче або правоприпиняючий характер, оскільки вона засвідчує факт створення чи припинення юридичної особи або факт набуття чи позбавлення статусу підприємця фізичною особою; 5) підтверджується внесенням відповідних записів (даних) до Єдиного державного реєстру, а у випадках визначених законом додатково і видачею свідоцтва про реєстрацію, тобто видачею юридичного акту. Як відзначає О.О. Квасніцька, юридичний акт державної реєстрації підтверджує появу нового суб'єкта права, засвідчує законність його існування. Державна реєстрація юридичних осіб і фізичних осіб підприємців має конститутивне значення, оскільки свідоцтво про реєстрацію є єдиним доказом існування зареєстрованого суб'єкта [6, с.148].

Враховуючи те, що державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців визначена загальним Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», можна провести узагальнення спільних положень щодо порядку реєстрації для всіх господарюючих суб'єктів. Аналіз цього Закону дозволяє відмітити такі уніфіковані положення:

1. Державна реєстрація майбутніх господарюючих суб'єктів як фізичних осіб-підприємців, так і юридичних осіб здійснюється за місцем проживання фізичної особи або майбутнім місцезнаходженням юридичної особи державним реєстратором у відповідному виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або районної, районної в містах Києві та Севастополі державної адміністрації.

Зазначимо, що під місцезнаходженням юридичної особи за визначенням Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» вважається адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені. Згідно з роз'ясненням Міністерства юстиції України від 17.11.2003 р. № 14-34-1406, відносно де-

яких положень Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», місцезнаходженням юридичної особи на дату державної реєстрації може бути місцезнаходження одного із засновників або місцезнаходження за іншою адресою, яка підтверджується договором, що передбачає передачу засновнику у власність або користування приміщення, частини приміщення (договір купівлі-продажу, міни, дарування, оренди, лізингу, безоплатного користування майном, засновницький договір тощо) [7].

Щодо поняття «місце проживання» фізичної особи, М.П. Гурковський відмічає, що «закон об'єднав два різні за правовим значенням поняття – власне «місце проживання» та «місце перебування». За визначенням Закону України від 11.12.2003 р. № 1382-IV «Про свободу пересування та вільний вибір проживання в Україні», місцем проживання визнається адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком понад 6 місяців на рік, а місцем перебування – адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік. Проте для державної реєстрації має значення не стільки строк проживання («постійно, переважно, тимчасово»), скільки можливість державних установ організувати «зв'язок з фізичною особою-підприємцем». Зважаючи на це, державна реєстрація фізичної особи, яка має намір стати підприємцем, здійснюється за місцем, підтвердженим відомостями про реєстрацію місця проживання, що містяться в паспортному документі особи, або місця перебування особи [8, с.208].

На жаль, враховуючи те, що деякі фізичні особи проживають не там, де вони зареєстровані, вони буквально трактують норми Закону про реєстрацію, вимагаючи їх зареєструвати не по місцю їх реєстрації, а по фактичному місцю проживання. При цьому вони отримують відмову від державних реєстраторів. На нашу думку, необхідно усунути цю невизначеність, змінивши у тексті Закону України «Про державну реєстрацію юридич-

них осіб та фізичних осіб-підприємців» словосполучення «місце проживання» на словосполучення «реєстрація місця проживання».

2. Визначення заявного порядку реєстрації проведення реєстрації в строк не більш ніж трьох робочих дні (для юридичних осіб) і двох робочих дні (для фізичних осіб) з дати надходження документів для проведення державної реєстрації державному реєстратору.

3. Закріплення чітко визначеного мінімального вичерпного переліку документів, що подаються для проведення державної реєстрації та заборона вимоги державним реєстратором додаткових документів для проведення державної реєстрації, якщо вони не передбачені Законом. У контексті даної ознаки треба відмітити, що 19.10.2010 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» [9], яким у відповідність до провідних європейських стандартів були внесені зміни до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та запроваджена електронна системи реєстрації суб'єктів господарювання.

Відповідно до прикінцевих положень зазначеного Закону, він набирає чинності через дев'ять місяців з дня опублікування, а саме з 13.08.2011 року.

Особливістю Закону є те, що ним планується запровадити електронну державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, а також подачу запитів на отримання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців в електронному вигляді. Всю необхідну інформацію, що стосується електронного формату документів (на основі відкритого стандарту XML), а також програм формування та подання документів, необхідних підприємцям для проведення реєстрації, можна буде знайти в безкоштовному доступі на офіційному веб-сайті Держкомпідприємництва.

Зазначимо, що, на нашу думку, встановлення можливості проведення державної реєстрації в електронному вигляді – це є досить правильним та прогресивним кроком, який

сприятиме спрощенню реєстраційних процедур для підприємців. Водночас, на жаль, чіткі деталі електронної подачі документів як організаційного, так і технічного характеру зазначеним Законом не передбачені, що обумовлює необхідність його уточнення іншим нормативним актом або внесення додаткових змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

4. Установлення вичерпного переліку підстав для відмови у проведенні державної реєстрації, що включає умову, що до компетенції уповноважених державних органів входить тільки перевірка дотримання умов, необхідних для створення нового господарюючого суб'єкта.

5. Наявність обов'язкового результату – внесення запису про державну реєстрацію юридичної особи і фізичної особи-підприємця до Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців.

Необхідно відмітити, що для будь-яких інших дій визначених законом, які передбачають необхідність звернення до державного реєстратора (наприклад, внесення змін до реєстраційних даних, припинення підприємницької діяльності, отримання витягів з Єдиного державного реєстру тощо) також характерне внесення запису про відповідну дію до Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, відмінністю первинної реєстраційної дії є, крім запису до реєстру, видача свідоцтва про державну реєстрацію.

6. Відкритість і загальнодоступність даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців.

У контексті цього дослідження необхідно торкнутися й проблем обмеження деяких фізичних осіб у праві на зайняття підприємницькою діяльністю, а отже і існування заборони на державну реєстрацію їх як суб'єктів підприємницької діяльності. У законодавстві України можна виділити декілька законодавчих рівнів заборони займатися підприємницькою діяльністю: на рівні Конституції, на рівні Господарського та Цивільного кодек-

сів, на рівні законів та підзаконних нормативних актів.

Так, підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом, зокрема не допускається зайняття підприємницькою діяльністю, посадовими особами органів державної податкової служби, прокурорами і слідчими прокуратури, військовослужбовцями, нотаріусами, державними службовцями, керівникам, заступникам керівників державних підприємств, установ і організацій, їх структурних підрозділів, а також посадовим особам державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування. Також обмеження щодо заняття підприємницькою діяльністю може бути встановлене у судовому вирокі, за вчинення особою корисливих, посадових злочинів, наприклад шахрайства з фінансовими ресурсами, обман покупців або замовників та ін. Тому, якщо при реєстрації буде встановлено, що особа має ряд обмежень до заняття підприємницькою діяльністю, то це є підставами для відмови у проведенні державної реєстрації.

На жаль, на практиці виявити дані обставини у випадку звернення до органів державної реєстрації певної фізичної особи, що бажає стати підприємцем, подаючи документи для здійснення реєстраційних дій, приховуючи наявність обставин, що перешкоджають його легітимації в статусі підприємця, не можливо. Це обумовлене відсутністю реєстру осіб, яким заборонено зайняття підприємницькою діяльністю. Враховуючи це, існує нагальна необхідність розроблення процедури, яка б унеможливила б зловживання з боку осіб, які не можуть займатися підприємницькою діяльністю.

Таким чином, незважаючи на загалом прогресивні норми, що закріплені у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», зазначений Закон не є досконалим. Існуючі проблеми державного регулювання процесу реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності в Україні потребують негайного

розв'язання шляхом розробки і реалізації заходів щодо нормативно-правового забезпечення удосконалення системи реєстрації. Втілення у життя цього завдання неможливе без усунення основних недоліків, властивих сучасному законодавству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 р., № 436-IV // ВВР України. – 2003. – №№ 18, 19–20, 21–22. – Ст. 144.
2. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» : від 15.05.2003 р., № 755-IV // ВВР України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
3. Ноздрачев А. Статус предпринимателя / А. Ноздрачев // Хозяйство и право. – 1994. – № 1. – С. 24–35
4. Грущинський І. М. Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності : наук.-практ. посіб. / І. М. Грущинський, В. М. Кравчук, Є. П. Пограничний. – Л. : Престиж-Інформ, 2000. – 268 с.

5. Санахметова Н. О. Підприємницьке право / Н. О. Санахметова. – К. : А.С.К., 2001. – 704 с.

6. Квасніцька О. О. Інститут державної реєстрації суб'єктів підприємництва / О. О. Квасніцька // Університетські наукові записки, 2005. – № 1–2. – С. 146–150.

7. Роз'ясненням Міністерства юстиції України «Відносно деяких положень Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» : від 17.11.2003 р., № 14-34-1406 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1154.3073.0>.

8. Гурковський М. П. Особливості реєстрації суб'єктів підприємництва / Гурковський М. П. // Науковий вісник Львівськ. держ. ун-ту внутр. справ. Серія юридична. – 2008. – Вип. 2. – С. 202–210.

9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» : 19.10.2010 р., № 2609-VI // ВВР України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.

Бочкова І. І. Деякі теоретичні та практичні аспекти державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності / І. І. Бочкова // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 131–135 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11biicpd.pdf>

Визначені теоретичні та практичні особливості державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема, стосовно характеристики та детального аналізу правових актів з досліджуваних питань, узагальнення спільних положень щодо порядку реєстрації для всіх господарюючих суб'єктів.

***

Бочкова І. І. Некоторые теоретические и практические аспекты государственной регистрации субъектов предпринимательской деятельности

Определены теоретические и практические особенности государственной регистрации субъектов предпринимательской деятельности, в частности, относительно характеристики и детального анализа правовых актов по исследуемым вопросам, обобщения общих положений в отношении порядка регистрации для всех хозяйствующих субъектов.

***

Bochkovaja I.I. Some Theoretical and Practical Aspects of the State Registration of Subjects of Enterprise Activity

Theoretical and practical features of the state registration of subjects of enterprise activity, in particular, concerning the characteristic and the detailed analysis of legal certificates on investigated questions, generalizations of general provisions concerning a procedure for registration for all managing subjects are defined.